

СТАНОВИЩЕ

по процедура за защита на дисертационен труд
за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
на Атанас Росенов Цурев, редовен докторант към Секция за праистория на НАИМ – БАН, на
тема „Раннонеолитни керамични комплекси в Тракия“

от доц. д-р Камен Яворов Бояджиев, отдел Експозиции на НАИМ – БАН,
член на научното жури съгласно заповед № I 2085 / 22.12.2023 г.
на Директора на НАИМ – БАН

Дисертационният труд на Атанас Цурев е представен в две части (текст и приложения) и се състои от увод, четири глави, заключение, списък на използваната литература, каталог (включващ 1965 фрагмента от керамични съдове) и илюстрации (карти, табла с графични изображения и снимки, графики). Текстовата част съдържа 293 номерирани страници, а приложенията общо 199 номерирани страници. Избраната тема е актуална с оглед на натрупалия се в последните две десетилетия емпиричен материал и представлява необходима част от изследването на един от основните въпроси, засягащи праисторията на Балканите, а именно усвояването им от ранноземеделските общности и контактите между тях. Същевременно в така зададения географски обхват цялостното проучване на темата би било твърде мащабно и надхвърля очакваните рамки на една докторска дисертация, което изначално предполага фокусиране върху определени райони или обекти и предпоставя потенциалната слаба представеност на други, съответно и диспропорции при направените наблюдения.

Уводът на изследването показва, че авторът осъзнава предизвикателствата пред разработването на тази тема: както нейния потенциал, така и ограниченията. Ясно са формулирани целите и задачите на изследването и са посочени обектите, които са в основата на анализа и на направените изводи. Териториалният и хронологически обхват на темата са подробно описани и аргументирани. По отношение на структурата смятам за по-удачно първо да бъде представена относителната хронология (кои явления в разглеждания регион се приемат за раннонеолитни) и след това да бъдат поставени техните абсолютни хронологически рамки. Прегледът на досегашните проучвания по темата също е включен в уводната част. В сегашния си вид той представлява по-скоро библиографска справка и създава впечатление за омаловажаване на този задължителен за една докторска теза елемент. Струва ми се, че отделянето му в самостоятелна глава, с аналитичен преглед върху развитието на проблематиката и различните мнения на основните проучватели, би било по-удачно.

В първа глава са представени общите параметри на използваната изворова база, след което е направен подробен преглед на отделните изследвани елементи на керамичните комплекси и методиката, използвана при тяхната обработка. Последователно са представени технологичните групи, разграничени от автора, формалната класификация на съдовете и техниките на украса.

Тази глава представлява основата за последващите анализи и демонстрира способността на дисертанта за систематичен и критичен подход към изследваните комплекси. Положително впечатление прави и критичният подход на автора към наложили се в литературата определения (напр. червена ангобирана керамика) и вниманието към детайла по отношение на някои характеристики на разглежданите керамични съдове (напр. обработката на повърхността). Същевременно на места се усеща необходимост от повече конкретика и по-ясно дефиниране на използвани критерии или предложени разграничения: например дефиниране на определения като тънкостенна и дебелостенна керамика, по-подробно описание на орнаменталните техники и препратки към примери в образите и др.

Втора глава представя детайлно описание на разглежданите керамични комплекси и на обектите и контекстите, от които те произхождат. Позитивно впечатление прави критичният подход на автора към контекста на разглежданите материали, както и вниманието му към редица детайли, свързани с технологията на изработка и украса на съдовете. Обемът на обработените от автора материали е значителен и осигурява предпоставки за последващите анализи и интерпретации. Същевременно ясно се откроява значителния дисбаланс между трите основни обекта (Нова Надежда, Капитан Димитриево и Караново) и всички останали, както като обем на обработените материали, така и като детайлност на наблюденията. Очевиден акцент и основа на изследването е ансамбълът от селището при Нова Надежда – на обекта и материалите от него са отделени 61 страници или над 1/5 от общия обем на дисертацията. Струва ми се, че и докторантът, и дисертационният му труд биха спечелили от фокусирането на темата още в самото заглавие върху по-малък регион или дори конкретни обекти.

В трета глава, въз основа на направения подробен преглед и анализ на материалите, основно от Нова Надежда и Капитан Димитриево, е изведена детайлната типология на раннонеолитните керамични ансамбли в Тракия, включваща и връзка между морфологичните белези и технологичните характеристики и украсата на съдовете. Тази част е безспорен принос на дисертацията, макар посочения дисбаланс в количеството на обработените материали от различните обекти да оставя известна несигурност относно валидността на направените наблюдения за цялата разглеждана територия. Известен проблем в предложената типология е използването в някои случаи на един и същ критерий на различни йерархични нива – напр. дълбочина на съдовете при някои видове паници е определяща на ниво тип, а при други – на ниво подтип. В други случаи не стават ясни критериите за отделянето на сходни в морфологично отношение съдове в различни категории или видове – напр. включването на съдове VIII и VIIV към вани и разграничаването им от купи. Напълно съзнавам обаче, че това е неизбежен проблем при всяка класификация на керамични съдове, особено такива, изработени на ръка.

Четвърта глава започва с подробен и добре поднесен анализ на разпространението на различните типове съдове (доколкото изворовата база го позволява) и проследяването на комбинации между тях, характерни за определени селища и райони. На тази база авторът предлага и опит „да надскочи“ керамичните комплекси и да използва придобитата от техния анализ информация, за да проследи разпространението и контактите на различни общности в периода на усвояване на Тракия от ранните земеделци. Сам по себе си този опит е похвален и демонстрира стремежът и смелостта на Атанас Цурев да търси и предложи възможни отговори

както на проблеми, възникнали в резултат от неговата работа, така и на съществуващи от години въпроси. Разбира се, с оглед на посочения дисбаланс между анализирани материали от различни обекти и райони, както и на използването единствено на керамичните комплекси при анализа, предложените хипотези едва ли могат да бъдат приети безрезервно. Идеята за съществуване на две групи селища и комуникационни мрежи в Тракия през разглеждания период по отношение на червената излъскана керамика е интересна и обоснована, но същевременно ми се струва опростена и схематична. Важна част от нейното по-нататъшно развитие е предположението, че и двете произхождат от Западна България (долината на река Струма), което намирам за недостатъчно аргументирано (което не означава невъзможно). То се основава на наблюдението, че двете обособени „съвкупности от признаци“ съжителстват по-често в най-западно разположените селища, докато в източните райони на Горнотракийската низина са установени в най-чист вид (с. 254). От логиката на автора следва, че две различни явления с еднакъв произход изкрystalлизират повече колкото повече се отдалечават от центъра на разпространение, което смятам за дискуссионно.

Остава проблематично и вписването на разпространението на черната излъскана керамика в този модел и доколко той отразява движение на население или обмен на идеи, както личи например в сравнението между селищата при Нова Надежда и Ябълково, според което те „принадлежат на различни мрежи от общности по отношение на червената и рисуваната керамика, но по отношение на тъмната излъскана керамика си приличат изключително много“ (с. 265).

Логична и важна част от проследяването на разглежданите процеси и аргументирането на предложените в тази глава хипотези е обвързването им с абсолютната хронология. То обаче следва да бъде по-сериозно подкрепено с литература и с конкретни дати – с включването им в текста или с добавяне на таблица в приложенията.

В заключението са обобщени представените в дисертацията наблюдения и изводи. В началната си част то представлява по-скоро излишно подробен преразказ на първите глави, но втората му част е удачен, успешен, а и критичен синтез на основните резултати и предложените хипотези.

Позитивно впечатление прави лекия за възприемане стил на писане и грамотността на докторанта.

Текстът е подходящо онагледен с илюстрации на разглежданите керамични комплекси и на предложената класификация, каталог на обработените материали, графики и карти.

Дисертацията на Атанас Цурев представлява авторски текст и в него не открих данни за плагиатство.

Авторефератът отразява адекватно дисертационния труд.

В заключение мога да заявя, че направените бележки не омаловажават приносите и положителните качества на дисертацията. С оглед на посоченото, гласувам положително за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Атанас Росенов Цурев.

19.03.2024 г.

София

С уважение:

/доц. д-р Камен Бояджиев/